WHY DON'T THEY GRAZE DAIRY CATTLE

SALAMON, ILDIKÓ – MÉSZÁROS, JUDIT – NÉMETH, ATTILA –
TELL, IMRE

Keywords: rural development, grass farming, cattle farming, dairy cows.

Joining the European Union has opened up several new possibilities and challenges for farmers. One of these is grass farming and pasture feeding.

Due to its low share and quality, the development of our grass farming is a very important task, because it doesn't fulfil the role that it should.
Farmers don't realise the benefits of grassland-based feeding in the case of dairy cattle herds. Grazing is devoted only to young heifers. Nevertheless, nearly all of them have already joined various support programmes connected to grass farming or grassland usage. In their opinion the best solution would be Hungarian spotted cattle farming or beef cattle farming. Only the farmers with good pastures and 20-30 dairy cows can consider pasture feeding.

MIÉRT NEM LEGELTETIK A TEJELŐ TEHENEKET?

SALAMON ILDIKÓ – MÉSZÁROS JUDIT – NÉMETH ATTILA –
TELL IMRE dr.

Kulcsszavak: vidékfejlesztés, gyepgazdálkodás, szarvasmarhatartás, tejelő szarvasmarha.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A hazai gyepgazdálkodás fejlesztése – a nyugat-európai színvonaltól elmaradó részaránya és minősége következtében is – fontos feladat lenne, de a gazdálkodók a tejelőállomány legelőre (is) alapozott takarmányozásában, a legeltetés gyakorlatának visszaállításában nem látnak jövőt. Legeltetést – a tejelő állományoknál – szinte csak a növendékek esetében alkalmaznak, jóllehet a gazdálkodók döntő hányada csatlakozott az egységes területalapú támogatás igénybevétele mellett valamelyik, a gyepterületeket, illetve gyephasználatot érintő célprogramhoz is. Véleményünk szerint a megoldást segítheti a magyar tarka fajta felkarolása, illetve a húsmarhatartás. Tejelő tehenek legeltetésére a jó legelőkkel rendelkező, 20-30 tehenet tartó gazdaságok gondolhatnak.

BEVEZETÉS

A népesség növekedésének, az ipari tevékenység fokozódásának eredményeként korábban a földhasználatban bekövetkezett aránytalanságok, illetve a világ és Európa mezőgazdaságát jellemző túltermelés, erősödő piaci verseny mindmind a művelési ág arányok változásának irányába hatnak. Ez elsősorban a szántóföldek csökkenését, a gyepesítés és erdősítés révén a gyep és erdő művelési ágak arányának növekedését jelenti. Ezáltal a környezet terhelésének mérséklődése, a természetes élőhelyek, a biodiverzitás megőrzése, fenntartása válik lehetővé, azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a terület használójának közvetlen bevételei csökkennek. A váltás végrehajtásában tehát akkor lesz érdekelt, ha legalább a ráfordításai megtérülnek. Ehhez nyújthat segítséget az Európai Unió támogatási rendszere, illetve a nemzeti szinten kidolgozott programok.

A természetvédelem, a mezőgazdálkodás és a vidékfejlesztés programszerű összehangolása 1996-tól, az EU integráció jegyében gyorsult fel, és a témára vonatkozó hazai és EU joganyag áttekintését és elemzését követően a hazai alkalmazás vizsgálatával elkészült a *Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program* (NAKP). A NAKP célprogramjai pedig beépültek az NVT agrár-környezetgazdálkodási intézkedésébe. A gyepgazdálkodással, legeltetéses állattartással foglalkozókat az NVT programcsomagjai közül elsődlegesen az agrár-környezetgazdálkodási intézkedés egyes célprogramjai érintik, melyek a következők:

- Gyepgazdálkodás alapprogram – füves élőhelyek kezelése.
- Gyepgazdálkodási alapprogram – szántó fajgazdag gyeppé alakítása.
- Ökológiai gyepgazdálkodási célprogram.
- Érzékeny Természeti Területek gyepgazdálkodási célprogramjai.
- Őshonos állatok támogatása.
- Ökológiai állattartás támogatása.

A hazai gyepterületek jelentős része úgynevezett kedvezőtlen adottságú területeken helyezkedik el, így az ezekre vonatkozó NVT intézkedés (kedvezőtlen adottságú területek támogatása) szintén meghatározó.

Kukovics (2007) véleménye szerint a támogatások igénybevételének lehetősége nemhogy elősegítette a gyepterületek művelését, de a területek jelentős hányadának elhanyagolásához vezetett. A *Magyar Állattenyésztők Szövetségének szakértői (2006)* szerint az Agrárkörnyezetgazdálkodási Program keretei között a gyepterületekre, illetve a legeltetéses állattartásra folyósított támogatások nem oldották meg – és nem is fogják megoldani – az érintett ágazatok problémáit. Ennek ellenére a források megvonása hiba lenne, hiszen a legeltetéses állattartás ösztönzése exportképes árualap termelését teszi lehetővé az Unió által preferált környezetkímélő módon. Ehhez vidékfejlesztési forrásokat szükséges rendelni, melyet a 2006-ban záruló *Agrár- és Vidékfejlesztés Operatív Program* (AVOP) helyébe lépő *Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap* (EMVA) lehetővé is tesz (*MÁSZ, 2006*).

Magyarországon az összevont területalapú támogatási rendszer (SPS) bevezetése 2009-ben valószínűsíthető. Az új tagállamok az összevont területalapú támogatás hibrid változatát, vagyis regionalizált és üzemsoros támogatási jogosultságok vegyes rendszerét vezethetik be. Így azok az üzemek, amelyeket az összevont területalapú támogatási rendszerre történő áttérés nyilvánvalóan hátrányosan érint, az áttérés évében üzemspecifikus extra támogatási jogosultságokhoz juthatnak az úgynevezett nemzeti tartalék terhére (a nemzeti tarta-

lék nagysága nincs korlátozva) (*Magyar Agrárkamara és AKI, 2006*).

A SZARVASMARHATARTÁS ÉS GYEPHASZNÁLAT ÖSSZEFÜGGÉSEI

A hazai tulajdon- és állattenyésztési viszonyok átalakulásával a földhasznosítás, ezáltal a gyephasználat tekintetében változás következett be. Az állatlétszám drasztikus csökkenésével jelentős területeket – a gyepek közel 50%-át – nem hasznosítják. A benyújtott és elfogadott gyeptámogatási nyilvántartás szerint a gyepterület alig több mint 10%-a hasznosul. 2005-ben 134 466 ha, 2006-ban pedig 129 230 ha gyepterületre vettek igénybe támogatást az állattartók (*Kukovics, 2007*).

A gyepek csekély fűhozama, gyenge minősége, erős tagoltsága, a klimatikus viszonyainkból adódó rövid legeltetési idő, a gyepek ápolásának, megfelelő tápanyagellátás biztosításának, öntözésének, műszaki fejlesztésének elhanyagolása következtében hazánkban a szarvasmarha-állomány összességében nem a gyepekre alapozott, takarmánybázisát elsősorban a szántóföldön termelt takarmánynövények jelentik.

Míg a szálas- és tömegtakarmánytermő területek az állatállomány változásának tendenciáját követve csökkentek, az abraktakarmányok (kukorica, árpa, zab) vetésterülete, termelése növekedett, így a felhasználás csökkenése következtében egyre nagyobb eladhatatlan készlet halmozódott fel az országban (1. táblázat). Az intervenciós felvásárlás átmenetileg ugyan orvosolja a problémát, azonban nyilvánvaló, hogy hosszú távra nem jelent megoldást (*Magda – Gergely, 2006*).

A gyepterületek termésátlagának növelésével egyrészt a szántóföldi takarmánytermő területek felszabadítása révén egyéb árunövény (kiemelten az etanol, dízelolaj előállítására alkalmas gabona és olajos növények) termelése válik lehetővé, másrészt a szántóföldi tömeg- és abraktakarmány elvileg drágább, mint a gyep.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy a bioüzemanyag-előállítás fellendülése hosszabb távon hátrányos helyzetbe hozhatja a kevés földterülettel rendelkező állattartókat, ugyanis a főbb gabonafélék ipari és takarmány-felhasználása versenybe kerülhet egymással, ami akár takarmányár-emelkedést is eredményezhet (*Magyar Agrárkamara és AKI, 2006*).

A gyepterületek jelentősége – a tudomány fejlődésével, a társadalom vidékkel szemben támasztott igényének változásával – felértékelődik. Napjainkra szerepük kibővül, a takarmányozás mellett előtérbe kerül a termőtalaj védelme és javítása, a természetes vízkészletek megőrzése, a természetes vízfolyások szennyeződéseinek mérséklése, a környezetre káros anyagok terjedésének lokalizálása, az atmoszféra üvegházhatást kiváltó egyensúlyváltozásának tompítása, az egyre nagyobb értéket képviselő biodiverzitás fenntartása, a társadalmi jóléti funkciók, egészségügy, gyógy- és fűszernövények, kellemes környezet, sport (*Felföldi et al., 2005*).

1. táblázat

A fontosabb gabonafélék, takarmánynövények vetésterülete, termésmennyisége, az állatállomány nagysága

Vetésterület (ha)	1990	2004
Silókukorica és csalamádé	270 057	102 982
Lucerna	301 624	154 460
Vöröshere	21 227	7 179
Kukorica	1 147 563	1 207 809
Árpa	297 480	336 423
Zab	47 696	70 617
Termésmennyiség (tonna)		
Silókukorica és csalamádé	5 457 005	3 124 315
Lucerna	1 427 204	941 617
Vöröshere	65 135	21 194
Kukorica	4 257 731	8 332 448
Árpa	1 357 649	1 413 365
Zab	158 357	217 376
Állatlétszám (ezer egyed)		
Szarvasmarha	1 637	723
Sertés	8 457	4 059
Ló	76	67
Juh	1 865	1 397
Baromfi	31 121	22 045

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal

A túlzott műtrágyázással, vegyszerekkel terhelt szántók területét – melyeket folyamatosan kiiktatnak a termelésből – több mint 300 ezer hektárra becsülik. Ezek állapota gyepesítéssel javítható. A leromlott, de nem szennyezett talajok pedig gyepesítéssel alkalmasak a természetes állattartásra (*Figeczky, 2004*). Az ilyen területeken előállított takarmányfélék alapjául szolgálhatnak a biotermékek előállításának.

Magyarországon 40 667 gazdaság (ebből 1411 gazdasági szervezet) rendelkezik összesen 468 780 hektár (hasznosított) gyepterülettel. A gazdasági szervezetek összes gyepterülete 235 933 ha, az egyéni gazdaságoké 232 847 ha. Az egy gazdaságra jutó gyepterület nagysága a gazdasági területek esetében 167,31 ha, az egyéni gazdaságoknál 5,93 ha. A gazdasági szervezetek közel 35%-a 100 hektárnál nagyobb gyepterülettel rendelkezik, a gazdasági szervezetek által birtokolt összterület mintegy 88%-át képviselve ezzel. Az egyéni gazdaságok 42%-a 1 hektárnál kisebb területtel rendelkezik, mely az egyéni gazdaságok által birtokolt összterület mindösszesen 2%-át teszi ki. A 100 hektár feletti gyepterülettel rendelkező egyéni gazdaságok aránya nem éri el az 1%-ot.

A szarvasmarhát tartó gazdaságok száma 25 108, melyből a gazdasági szervezetek 3, az egyéni gazdaságok 97%-ot képviselnek. A 698 812 egyedből a gazdasági szervezetek 68%-kal, az egyéni gazdaságok 32%-kal részesednek. A gazdasági szervezetek 71%-a 100 szarvasmarhánál többet, az egyéni gazdaságok 81%-a 10 egyednél kevesebbet tart.

A *Központi Statisztikai Hivatal Gazdaságszerkezeti Összeírásának (2005)* adatait felhasználva vizsgáltuk a vegyes gazdaságok vonatkozásában (mind a föld-

terület, mind az állatállomány mérete alapján gazdaságnak minősül, vagyis termőterület legalább 1500 négyzetméter; egy nagyobb élő állat) a gyepterületek (ha) és a szarvasmarha-állomány (egyed) mérete közti kapcsolatot korrelációanalízis segítségével (P = 10% szinten).

A gyepterületek és az állományméret közti kapcsolat mind a gazdasági szervezetek, mind az egyéni gazdaságok esetében szoros. A szakosodott tejelőszarvasmarha-telepek esetében a helyzet kedvezőtlenebb, hiszen a takarmány előállításához és a szerves trágya elhelyezéséhez szükséges saját földterület sok esetben nem áll rendelkezésükre. Nagy a bérelt földterületek aránya, amely az összevont területalapú támogatási rendszerben történő támogatás igénylését is nehezítheti (*MÁSZ, 2006*).

A témával kapcsolatban személyes interjú keretében 5-5, tejhasznú szarvasmarha-állománnyal rendelkező gazdasági szervezetet és egyéni gazdálkodót kerestünk meg.

A gazdálkodók egyöntetűen elvetik a tejelő szarvasmarha tekintetében korábban alkalmazott – kiegészítő és nem kizárólagos értelemben – legelőre alapozott takarmányozási módot, még a kedvező támogatások ellenére sem látnak benne perspektívát. Ennek okai a következők:

- Magyarországon a szakszerűen kezelt, nagy biomassza hozamú rét-legelő szinte ismeretlen a gyakorlatban.
- A meglévő extenzív gyepterületek nem képesek az 5000-6000 kg tejet termelő tehenek tömegtakarmány-igényét kielégíteni.
- A rét-legelő művelés gépei hiányoznak a gazdaságokból.
- A jelenlegi birtokviszonyok mellett szinte lehetetlen a telepek közelében megfelelő méretű gyepterületet telepíteni, kialakítani.
- A nagy egyedszámú tehenészeti telepekről rendkívül nehézkes a tehenek kihajtása úgy, hogy a legeléshez optimális napszakot a legelőn töltsék.
- Kihajtás közben sérülhet a tejelő szarvasmarhánál legfontosabbnak számító tőgy és lábak egészsége.
- A takarmányozási, vagyis különböző termelési csoportok elkülönítése, a legeltetés utáni ismételt szétválogatása, főleg a nagy egyedszámú telepeknél hatalmas feladatot jelentene.

A megkérdezett gazdálkodók szinte mindegyike az egységes területalapú támogatás (gyepterületek vonatkozásában is) igénybevétele mellett csatlakozott valamelyik a gyepterületeket, illetve gyephasználatot érintő célprogramhoz is. Az egyik vizsgált gazdálkodó szervezet területének mintegy 50%-án alkalmazza a „gyepgazdálkodás túzok élőhely-fejlesztési előírásokkal" célprogramot.

Egy 500-as tehenészeti telepen 7 takarmányozási csoport tekintetében (az egyik nagygazdaságban, 2005-ben) vizsgálták a takarmányozási költségeket kizárólag istállózott tartás, illetve a legeltetéssel kombinált istállózó tartás változata esetében. Az istállózó tartásnál az egy tehénre vetített napi takarmányköltségek 900-1100 Ft között alakultak. A legeltetéssel kombinált változat esetében nemhogy csökkentek volna a költségek, hanem összességében még növekedtek is.

Összességében megállapítható, hogy a gazdálkodók a tejelőállomány legelőre (is) alapozott takarmányozásában, a legeltetés gyakorlatának visszaállításában – annak ellenére, hogy a legeltetés a szarvasmarha takarmányozásának egyik legtermészetszerűbb és legolcsóbb módja – nem látnak jövőt. Legeltetést tejelő állományoknál csak a növendékek esetében alkalmaznak. A gyepgazdálkodás és szarvasmarhatartás kapcsolatának vonatkozásában megfogalmazott vélemények/lehetőségek:

- Tejelő tehenek legeltetésére csak a kimondottan jó legelőkkel rendelkező, 20-30 tehenet tartó gazdaságok gondolhatnak.
- Magyar tarka tartásával úgymond „két lábon állás" valósítható meg, kihasználva a területalapú támogatásokhoz kapcsolódó kiegészítő nemzeti támogatásokat (anyatehéntartás, extenzifikációs szarvasmarhatartás).
- Véleményük szerint is komoly lehetőséget jelent a húsmarhatartás (hízottbika-tartás, anyatehéntartás, extenzifikációs szarvasmarhatartás támogatása).
- Korábban szántóföldként hasznosított területen, a „szántó fajgazdag gyeppé alakítása (gyeptelepítés)", majd ennek folytatásaként a „füves élőhely kezelés" célprogramokhoz csatlakozva, az előírásokat követő állatállomány tartásával tanya kialakítása.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Felföldi J. – Nábrádi A. – Szűcs I. (2005): Az agrárkörnyezetgazzdálkodási programok ökonómiai megítélése. Debreceni Gyepgazdálkodási Napok 21. Gyepgazdálkodás, DE ATC AVK Vidékfejlesztési és Tájhasznosítási Tanszék, Debrecen – (2) Figeczky G. (2004): A legeltetéses állattartás szerepe és helyzete napjainkban. WWF-füzetek 24. WWF Magyarország, Budapest – (3) Halmai P. (2002): Az Európai Unió agrárrendszere. Mezőgazda Kiadó, Budapest – (4) Kukovics S. (2007): A juh, a gyep és a támogatás. Magyar Mezőgazdaság, LXII. évf. 9. sz., Magyar Juhászat melléklet II-IV. pp. – (5) Központi Statisztikai Hivatal (2006): Magyarország mezőgazdasága, 2005. Gazdaságszerkezeti összeírás I., II. kötet. Budapest – (6) Madarassy A. (2001): Természetvédelem, környezetvédelem. Agroinform Kiadó és Nyomda Kft., Budapest – (7) Magda S. – Gergely S. (2006): Paradigmaváltás előtt. Magyar Mezőgazdaság, LXI. évf. 36. sz., 8-9. pp. – (8) Magyar Agrárkamara, Agrárgazdasági Kutató Intézet (2006): Az összevont területalapú támogatási rendszer lehetséges változata. Tanulmány – (8) Magyar Állattenyésztők Szövetsége (2006): Az állattenyésztés fejlesztése. Magyar Állattenyésztők Lapja, XXXIV. évf. 12. sz., 4-11. pp. – (9) Nagy F. (2006): Tudnivalók az Európai Unióról fiatal gazdálkodók számára. Agráruniv Bt., Mosonmagyaróvár – (10) Popp J. (2004): Az EU közös agrárpolitikájának elmélete és nemzetközi mozgástere. Európai Agrárpolitikai Kft., Budapest